

Opinnäytetyö (AMK)

Kuvataide

2024

Sirpa Suominen

Kerroksia

– Ylisukupolvisuus kuvataiteessa

Opinnäytetyö (AMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Kuvataide

2024 | 25 sivua

Sirpa Suominen

Kerroksia

- Ylisukupolvisuus kuvataiteessa

Opinnäytetyössäni pohdin ylisukupolvisuutta, sen ilmiöitä ja aiheen käsittelyä kuvataiteessa. Samalla tarkastelen katsojan ja taitelijan välistä vuorovaikutusta sekä materiaalien symbolisia merkityksiä kuvataiteen kontekstissa. Osana tutkimustani pohdin materiaalien ja kuvataiteen tekniikan tuomista osaksi teoskokonaisuutta.

Opinnäytetyöni lähdeaineistona on hyödynnetty ylisukupolvisuutta ja sen ilmiöitä käsittelevää kirjallisuutta, taiteen teorian kirjallisuutta, sekä esimerkkejä teeman käsittelystä nykytaiteessa. Hyödynnän tutkimuksessani myös omaa taiteellista työskentelyäni pohtiessani materiaalien symbolisia merkityksiä sekä kuvataiteen tekniikan vaikutuksia aiheen käsittelyssä.

Opinnäytetyöni pohdintoja on hyödynnetty omassa taiteellisessa työskentelyssäni sekä ylisukupolvisuutta käsittelevän teoksen luomisessa, ja samalla olen myös laajentanut omaa tapaani käsitellä taiteen teemoja.

Asiasanat:

ylisukupolvisuus, materiaali, symbolismi

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Fine Arts

2024 | 25 pages

Sirpa Suominen

Layers

- intergenerationalism in the visual arts

This thesis explores intergenerationalism and its phenomena and the treatment of the topic in the visual arts. I also look into the interaction between the artist and the viewer, and enquire into the symbolic meaning of materials in the context of visual arts. As part of my research I investigate how different materials and techniques used in visual arts can bring additional meaning to the work of art.

The literary source materials used in this work include literature on the phenomena of intergenerationalism, and on art theory, as well as examples of how the theme has been addressed in contemporary art. My own artistic work has also fed into this research as I have explored the effects of the material and technique choices in the field of visual art.

The reflective process and the results of my thesis have influenced my artistic work, resulting in a work of art relating to the theme of intergenerationalism. The process has opened up new ways for me to work on these themes in my own artistic process.

Keywords:

intergenerational, material, symbolism

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Ylisukupolvisuuden käsitteet	6
2.1 Taakkasiirtymä	6
2.2 Tarina ja trauma	7
2.3 Ylisukupolvisuus taiteessa	9
3 Materiaali ja tekniikka	12
3.1 Taiteellinen prosessi	15
3.2 Materiaalin symbolinen merkitys	19
4 Lopuksi	22
Lähteet	24

Kuvat

Kuva 1. Portraits of losing myself 2024.	12
Kuva 2. Nimetön 2024 (litografiakokeilu).	14
Kuva 3. Perintö 2024, installaatio (kuva Pauliina Runola).	18
Kuva 4. Perintö 2024, installaation varjoja.	18

1 Johdanto

Litografia eli kivipaino on grafiikan menetelmä, jossa painolaattana käytetään hiottua kalkkikiveä. Litografiassa puhutaankin kiven muistista. Kalkkikiven pintaan piirretyn kuvan lisäksi, vedokseen saattaa ilmestyä kiveen aiemmin piirretty vanhan teoksen haamu. Kiven käsittelyn aikana tehdyt mahdolliset virheet tulevat näkyviin vasta lopputuloksessa. Myös ihmisen kehoon jää muistoja, niin hyvistä kuin huonoista kokemuksista. Hoitamattomat traumat saattavat nousta esiin vuosien päästä, vaikka mieli ei niitä muistaisi.

Ylisukupolvisuutta ja traumaa on sivuttu jo aikaisemmissa teoksissani. Trauman sijaan päädyin pohtimaan opinnäytetyössäni taakkasiirtymien käsitettä, koska se käsittelee ylisukupolvisuuden negatiivisia siirtymiä laajemmin ja arkisemmin. En halua kuitenkaan keskittyä tarkastelussani liikaa henkilökohtaiseen historiaani, vaan käsittelen ylisukupolvisuutta ja sen ilmiöitä tarinan kerronnan kautta. Suvuissa kulkevat taakkasiirtymät voivat näkyä perheen vuorovaikutuksessa samalla, kun puhumattomuuden kulttuuri vaikeuttaa asioiden käsittelyä.

Taiteellisen opintäytetyöni tavoitteena on laajentaa omaa osaamistani tekniikan ja sisällöllisen ilmaisun kautta. Osana taiteellista työskentelyäni olen pohtinut materiaalien ja tekniikan vaikutusta teosten sisältöön omassa teoksissani. Opinnäytetyöni jakautuu osiin, joissa tarkastelen ylisukupolvisuutta ja taakkasiirtymien aiheuttamia ilmiöitä ja miten teemaa on käsitelty nykytaiteen kentällä ja omassa työskentelyssäni.

2 Ylisukupolvisuuden käsitteet

Ihmisen elinkaari voidaan tulkita kertomuksena, joka koostuu syntymän ja kuoleman väliin muodostuvista elämänvaiheista. Yksilöiden elämänvaiheet eroavat toisistaan, koska niihin vaikuttavat monet tekijät. Lapsuuden perheen taustojen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien lisäksi elämänkaareen vaikuttavat useat ulkopuoliset tekijät, kuten yhteisönormit. Täysi-ikäisyyden määritelmä on yksi vahva yhteisönormi mutta sen lisäksi kulttuuri ja yhteiset ajatukset siitä, mikä on sopivaa ja miten kuuluu tehdä, voivat olla vahvoja normeja ja periytyvät usein myös lapsille. Elämänkaareen sisältyvät elämäntapahtumat ja -vaiheet vaikuttavat elämäntapahtumien kulkuun. Yksilöiden elämäntapojen erot suoraan toisistaan. (Saari ym. 2020, 69–97.)

Ylisukupolvisuus on aineetonta perintöä, joka siirtyy sukupolvelta toiselle. Ylisukupolvisuudella voidaan tarkoittaa esimerkiksi sitä, kun lapset sisäistävät isovanhempiensa ja vanhempiensa tapoja toimia perhesuhteissa ja toistavat tätä myöhemmin omissa perhesuhteissaan. Ylisukupolvisuuden yhteydessä puhutaan usein negatiivisista ilmiöistä mutta se sisältää myös siirtymiä, joilla on positiivinen vaikutus ihmisen kehitykseen. Myös negatiivisen siirtymän voi kääntää voimavaraksi: millaisen mallin vanhempi antaa lapselle vaikeista kokemuksista selviytymiseen ja niihin suhtautumiseen. (Juusola 2023, 46–48.)

2.1 Taakkasiirtymä

Psykoanalyttikko ja psykiatri Martti Siirala puhui 1960-luvulla taakkasiirtymästä. Ne voivat olla vanhemmilta lapsille siirtyviä toimintamalleja, esimerkiksi miten vanhemmat toimivat suhteessa toisiinsa. Jos vanhempien välisissä suhteissa on ongelmia, eivätkä vanhemmat kyseenalaista väärinymmärryksiä toimintamallista, saattaa toimintamallista tulla perheen sisäinen normi, jota lapset jatkavat omissa tulevaisuuden suhteissaan. Taakkasiirtymät koskettavat yksilöiden lisäksi yhteisöjä ja koko yhteiskuntaa. (Uurtimo 2000, 25–28.)

Taakkasiirtymä on itselleni mieluisampi termi kuin ylisukupolvinen trauma. Se käsittelee ylisukupolvisuuden negatiivisia ilmiöitä laajemmin ja on helpommin lähestyttävä kuin ylisukupolvinen trauma. Terminä taakkasiirtymä kattaa myös pienet arkiset siirtymät, jotka sukupolvien yli siirtyessään kertaantuvat ja saattavat aiheuttaa kantajalleen suuriakin ongelmia. Arkisilla siirtymillä tarkoitan esimerkiksi ajatusmalleja ja opittuja tapoja, joiden taustalla ei välttämättä ole mitään isoa traumaattista tapahtumaa. Yksi tällainen arkinen taakkasiirtymä voisi olla puhetapa, miten puhumme muista. Keskustelussa saatetaan tehdä eroa eri sosiaaliluokkien välille. Ajatusmalli saattaa tulla ilmi perheen sisäisissä keskusteluissa. Samalla huomaamatta saatetaan lisätä syrjäytymisen ja ulkopuolisuuden tuntemuksia. Nämä arkiset siirtymät ovat olleet myös oman taiteellisen työskentelyni keskiössä.

Taakkasiirtymä käsittelee myös yhteiskunnallisella tasolla ilmiöitä kokonaisvaltaisemmin. Esimerkkejä yhteiskunnan taakkasiirtymästä löytyy myös omasta historiastamme. Yksi sellainen on sotahistoriamme. Sotaa käyvien sukupolvien lisäksi sota vaikutti myös sodan aikana syntyneeseen sukupolveen. Sota jätti jälkeensä sotaorpoja ja kotinsa menettäneitä. Sotakokemuksilla oli suuri vaikutus sodasta kotiin palaaviin. Sodasta saatuja traumoja ei osattu käsitellä vaan ne jättivät jälkensä myös tuleviin sukupolviin kiintymyssuhteiden ja perhedynamiikan kautta. (Virtanen, 2019,104–105.)

2.2 Tarina ja trauma

Aino Juusola (2023, 38–39) mainitsee kirjassaan *Taakka vai turva? Mitä kannan mukani menneiltä sukupolvilta* taakkasiirtymistä tarinoiden yhteydessä. Se miten kerromme sukumme historiasta elämäkokemuksistamme eteenpäin vaikuttaa siihen, miten tulevat sukupolvet sen kokevat. Kerrotaanko traumaattinen kokemus marttyyritarinana vai positiivisena selviytymiskertomuksena? Esimerkiksi pakolaisuuteen ja sotaan liittyvät yksilöä traumatisoivat tapahtumat vaikuttavat myös jälkipolvien elämään. Yksi taakkasiirtymiin vaikuttava tekijä on perheen tai yhteisön sisällä

tapahtuvat keskustelut ja muistelut. Muistilla onkin merkitystä myös taakkasiirtymissä ja tarinoissa, joita kerromme. (Juusola 2023, 38–39.)

Kirjallisuustieteilijä Marianne Hirsch (2008,103–128) mainitsee esseessään *The Generation of Postmemory* käsitteen postmemory eli jälkimuisti. Hirsch keskittyy esseessään holokaustista selviytyneiden kokemuksiin ja valokuvaukseen trauman välittymisen välineenä. Termi kuvaa jälkipolvien suhdetta edellisten sukupolvien traumaattisiin kokemuksiin. Vaikka jälkipolvet eivät itse ole kokeneet traumaattista tapahtumaa, he muistavat tapahtumat kuvien ja heille kerrottujen tarinoiden kautta. Vaikka kokemukset tapahtuneesta ovat välittyneitä ja kuviteltuja, voivat niistä muodostuvat tunteet olla kuitenkin niin voimakkaita ja eläviä, että niistä tulee muistojen kaltaisia.

Postmemory-termiä voisi mielestäni käyttää myös kuvataiteen kentällä, kun puhutaan trauman ja ylisukupolvisuuden välittymisestä kuvataiteessa. Kun taiteilija tekee teoksen, jossa käsittelee traumaattista kokemusta tai taakkasiirtymiä, ei katsoja välttämättä itse ole käynyt läpi teoksen traumaattista kokemusta. Teos saattaa kuitenkin herättää katsojassa muistoja, tunteita traumasta tai sen kokemisesta. Tavallaan teoksen äärellä katsojan ja taiteilijan kohtaamisessa syntyy uusi kokemus.

Myös Tuija Nykyri puhuu ylisukupolvisuudesta tarinoiden yhteydessä kirjassaan *Naisen viha*. Nykyrin (1998,12) tutkimus käsitteli naisen aggressiivisuutta ja miten naiset ilmaisevat ja puhuvat vihantunteista, väkivallasta ja aggressioista. Tutkimus koostui 20:stä keskiluokkaan tai alempaan keskiluokkaa kuuluvien naisten haastatteluista ja kirjoituksista. Tutkimuksessa korostui ero vanhempien ja nuorempien sukupolvien tavassa kertoa vihan tunteista ja ilmaisusta.

Nykyrin (1998, 169–170) mukaan yli 70-vuotiaat naiset kertoivat epäaggressiivisuutta korostavia kestämistarinoita, kun taas nuoremmat sukupolvet kertoivat vihailmaisun ja vihahillinnän tarinoita. Vanhemmat ikäpolvet, jotka olivat joutuneet kokemaan vaikeita olosuhteita, kuten sotia ja pulakausia, yrittivät välttää konflikteja ja sopeutuivat kohtaloonsa. Vihan

tunteista ei puhuttu. Nuoremmat sukupolvet ilmaisivat vihantunteita määrätietoisemmin ja avoimemmin.

Vaikka tutkimus käsittelee naisen vihaa, tulee siinä mielestäni hyvin esiin tarinan kerronnan merkitys ylisukupolvisuudessa. Vallitseva elämäntilanne ja yhteisönormit vaikuttavat siihen, miten ilmaisemme itseämme. Myös omissa Maalauksissani olen halunnut käsitellä ylisukupolvisuuden teemaa arjen tarinoiden kautta. Koen että arjen tarinoihin nojaavat teokset tekevät aiheen helpommin lähestyttäväksi.

2.3 Ylisukupolvisuus taiteessa

Monet taiteilijat hyödyntävät teosten sisällöissä omia kokemuksiaan ja elämäntarinoitaan. Joskus taas taiteilija saattaa toimia välittäjänä jonkun toisen tarinassa. Myös silloin kun taiteilija käsittelee teoksessaan jonkun toisen kokemuksia, voi taiteilijan omilla kokemuksilla ja tunteilla olla suuri vaikutus lopputuloksessa. Myöskään sitä, miten teosten sisältö tai sen kokeminen välittyy katsojalle, ei voi hallita. Katsojan tulkitessa teosta siihen voivat vaikuttaa katsojan omat tarinat ja kokemukset.

Esimerkiksi katsojan omat traumaattiset kokemukset tai taakkasiirtymät saattavat tuoda teokseen katsojan henkilökohtaisen kokemuksen ja lisämerkityksiä. Kokemukset kuten läheisen kuolema saattavat tuoda teokseen menetykseen ja yksinäisyyteen liittyviä vivahteita.

Jill Bennett (2005, 22–23) pohtii kirjassaan *Empathic Vision, Trauma, and Contemporary Art* taiteen ja katsojan vuorovaikutusta ja sitä, miten teos voi koskettaa katsojaa. Bennett käsittelee aihetta trauman ja nykytaiteen kautta. Teos voi vaikuttaa katsojaan tunnetasolla, vaikka se ei paljastaisi tekijän kokemuksia. Vaikka teoksessa ei käsiteltäisi suoraan traumaattista tapahtumaa se saattaa herättää katsojassa muiston tai tunteen traumasta. Tämä on mielestäni verrattavissa aikaisemmin mainitsemaani Marianne Hirschin teoriaan jälkimuistista.

Myös Teemu Mäki (2017, 5/16) pohti esseekokoelmassaan *Taiteen tehtävä* katsojan ja teoksen kohtaamista. Taiteilija ei tekijänä välttämättä noudata mitään yleistä katsomuksellista tapaa tulkita teosta. Myöskään katsojat eivät välttämättä tulkitse teosta minkään yleisen katsomuksellisen normin kautta. Sen lisäksi että ihmiset voivat kokea teoksen eri lailla kuin sen tekijä on alun perin ajatellut, voi kaksi eri maailmankatsomuksen omaavaa ihmistä tulkita teosta omista näkökulmistaan eri tavoilla. Siltikin molempien kokemus teoksesta voi olla positiivinen ja he ymmärtävät sen omilla tavoillaan. Näin ollen teos on onnistunut suorittamaan sille annettua tehtävää kokemuksen välittäjänä. (Mäki 2017, 5/16.)

Omaehtoisena esimerkkinä siitä, miten omat kokemukset vaikuttavat teosten tulkintaan, voitaisiin mainita joitakin Kalervo Palsan (1947–1987) teoksia. Palsa kuvasi teoksissaan usein kuoleman ja seksuaalisuuden teemoja. Vaikka Palsa teoksissaan käsitteli elämän raadollisia puolia, ei hän mielestäni kuitenkaan suoranaisesti käsittele ylisukupolvisuutta tai taakkasiirtymiä. Itselleni monet Palsan teoksista kuitenkin avautuvat näiden teemojen kautta. Palsan tuotannosta erityisesti teos *Tonttuleikki* (1970) herättää itsessäni tuntemuksia taakkasiirtymistä. Tähän vaikuttavat omat kokemukseni, mutta myös teosten visuaalinen ilme, joka herättää itsessäni tunteen, että teoksen sisällä on tarina.

Ville Hänninen (2002, 30–31) kirjoittaa Kiasman kustantamassa kirjassa *Kalervo Palsa – toinen tuleminen* Palsan tuotannosta ja tarinallisuudesta. Palsan tuotantoon kuului myös laaja sarjakuvatuotanto, joista löytyy paljon yhtäläisyyksiä Palsan maalausten kanssa. Tarinallisuus heijastui sarjakuvien lisäksi myös Palsan maalauksiin. Monet hänen maalauksistaan ovatkin syntyneet sarjakuvien pohjalta. Palsa suhtautuikin sarjakuvien tekemiseen yhtä vakavasti kuin maalaamiseen.

Pohtiessani Palsan teoksia kiinnitän usein huomiota niiden tunnelmaan. Tuntuu kuin ne olisivat pysäytyskuvia kohtauksista, jotka ovat osa jotain isompaa kokonaisuutta. Ne herättävät kysymyksiä, siitä mitä on tapahtunut ennen kohtausta ja mitä tapahtuu sen jälkeen. Samalla absurdit ja makaaberit aiheet luovat vaikutelman siitä, että kyseessä ei ole kohtaus mistään luonnollisesta

tapahtumasta vaan jostakin tarkoituksella näyttämölle rakennetusta kohtauksesta.

Teosten tarinallisuus tuo teoksiin myös taakkasiirtymien teeman. Tulkitsen asiaa omien kokemuksieni kautta. Teoksessa *Tonttuleikki* kuolemankasvoiset tontut tanssivat hirttäytyneen miehen ympärillä. Teos on mielestäni samaan aikaan ahdistava ja iloinen. Jään usein pohtimaan mitkä tapahtumat ovat johtaneet maalauksen kohtaukseen. Teoksen jouluihin tunnelma tuo maalaukseen tunteen pitkään jatkuneista perinteistä. Kun yritetään ylläpitää vuosia jatkuneita joulun perinteitä, ne saattavat samalla ruokkia arjen negatiivisia ilmiöitä, kuten yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tuntemuksia. Usein myös joulun aikaan perheen sisäiset ongelmat tai vääristymät saattavat eskaloitua. Vaikka joulua mainostetaan ja juhlitaan iloisena perhejuhlanä, ei se sitä ole kaikille.

Ylisukupolvisuus ja taakkasiirtymät ovat näkyneet myös omissa teoksissani yhtenä sisältönä. Teoksissa ei ole paljastettu suoraan juurisyytä, eikä ylisukupolvisuus ole ollut teoksissa pääteemana. Teokseni ovat käsitelleet ylisukupolvisuuteen liittyviä ilmiöitä ja niistä johtuvia arjen kipupisteitä. Niistä löytyy usein myös tarinallisuutta. Teoksissa kuvaan usein ihmistä ja pohdin ihmisyyteen liittyviä teemoja. Yksittäisten teosteni aiheet pohjautuvatkin usein oman lähipiirini kanssa käytyihin keskusteluihin, kokemuksiin ja tarinoihin.

Taiteellisessa opinnäytetyössäni halusin kuitenkin nostaa ylisukupolvisuuden ja taakkasiirtymät suurempaan rooliin. Sen sijaan että kuvaisin ainoastaan ylisukupolvisuudesta johtuvia ilmiöitä, halusin nostaa itse ylisukupolvisuuden käsitettä esiin. Erityisesti minua kiinnosti näiden teemojen tuominen teoksiin myös materiaalin keinoin.

3 Materiaali ja tekniikka

Viime vuosina eri materiaalien käyttö osana taiteellista prosessia on omassa työskentelyssäni kasvanut. Sen lisäksi että materiaaleilla on symbolisia merkityksiä, ympäristöasiat ovat nousseet yhdeksi osaksi materiaalivalintoja. Kierrätysmateriaalien käyttö tuo teokseen lisäarvoa, mutta myös materiaalien iällä on oma merkityksensä. Elämisen jäljet ja patina tuovat teosten sisältöön ajallisuutta, mutta vanhoilla esineillä ja materiaaleilla on myös oma historiansa.

Käyttäessäni epätavallisia maalauspohjia joudun tekemään valintoja ja pohtimaan materiaalien soveltuvuutta maalauspohjaksi. Esiin nousee kysymyksiä teosten säilymisestä ja muuttumisesta ajan saatossa. Teoksessani *Portraits of losing myself* (kuva 1) maalauspohjana on käytetty ruostutettua peltiä. Ruostutetut pellit ovat kulkeneet mukani jo useamman vuoden. Vuosien saatossa ne ovat muuttaneet mukani kodista toiseen. Vaikka peltien ruosteinen pinta inspiroi, kesti pitkään ennen kuin ne päätyivät teokseksi asti.

Kuva 1. Portraits of losing myself 2024.

Vaikka pelti on lakattu ja käsitelty, ei teosten säilymistä muuttumattomana voi taata. Ruosteinen pelti jatkaa ruostumistaan ja muuttuu ajan saatossa. Tästä tuli kuitenkin osa teos sarjan sisältöä. Yksi teoksen teemoista on itsensä kadottaminen. Elämän aikana vastaan tulee vastoinkäymisiä ja tapahtumia, jotka saattavat johtaa suuriin elämänmuutoksiin. Traumatisoivat tapahtumat saattavat asettaa meidät tilanteeseen, jossa koemme kadottavamme osan itsestämme. Samalla ruosteinen pelti kuvastaa ylisukupolvista traumaa. Ruosteinen tausta kuvaa traumaa. Vaikka ruoste on teoksessa taustalla, on sillä vaikutusta sen päälle maalattuun kuvaan. Sen lisäksi, että se vaikuttaa kuvan tunnelmaan, voi kuvan maalipinta rapistua ajan saatossa. Ruostutettujen peltien käyttö maalaus pohjana olikin sekä taiteellinen että sisällöllinen valinta.

Myös kuvataiteen tekniikoilla voi olla merkitystä teoksen sisällön kanssa. Eri tekniikat tuovat lisää mahdollisuuksia materiaali valintoihin sekä ilmaisuun, mutta mielestäni niillä voi olla myös symbolisia merkityksiä. Litografian työskentelyprosessi muistuttaa itseäni ylisukupolvisuudesta ja taakkasiirtymistä. Litografiassa käytettävät kalkkikivet tallentavat itseensä sille tehtyjä asioita ja myös vanhoja kuvia saattaa ilmestyä kiven pintaan vedostusvaiheessa. Samalla tavalla myös käsittelemättömät traumat ja taakkasiirtymät saattavat oireilla uusilla sukupolvilla.

Työskennellessäni litografian parissa, pohdin ylisukupolvisuutta ja erityisesti taakkasiirtymien teemaa. Mietin, miten voisin hyödyntää litografian tekniikan tarjoamia mahdollisuuksia teeman käsittelyssä, sekä työskentelyprosessin tuomista näkyväksi osaksi teoskokonaisuutta. Litografiassa käytetyt kalkkikivet pystyvät säilömään muistiinsa sille tehtyjä asioita ja vanhojen teosten haamuja saattaa ilmestyä uuteen vedokseen. Myös litografiassa käytetyt kalkkikivet itsessään kuvastavat ylisukupolvisuutta. Kalkkikivet ovat ikivanhoja ja niiden kautta on vuosien saatossa vedostettu useita tekstejä ja teoksia. Pohtiessani prosessissa käytettyjen kalkkikivien installoimista esille, kirkastui itselleni myös ajatus teeman käsittelystä tilallisen installaation kautta.

Litografian tekniikka antaa paljon mahdollisuuksia teeman käsittelyyn. Kalkkikivelle voidaan esimerkiksi piirtää, maalata tai sille voidaan siirtää valokuvia. Tekniikka mahdollistaa myös saman teoksen toiston useille eri materiaaleille. Eri materiaalien avulla voidaan tuoda lisämerkityksiä teoksen sisältöön ja ohuille materiaaleille vedostetut kuvat mahdollistavat kerroksellisuuden hyödyntämisen. Litografian parissa tehdyt materiaalikokeilut vahvistivat ajatusta kerroksellisuuden käyttämisestä ylisukupolvisuuden teeman käsittelyssä. Erityisesti itseäni kiehtoi ajatus eri materiaaleille painettujen kuvien yhdistämisestä yhdeksi teokseksi. (Kuva 2)

Kuva 2. Nimetön 2024 (litografiakokeilu).

Maria Erikson on virolainen kuvataiteilija, joka työskentelee litografian parissa. Mielestäni Erikson on hyvä esimerkki taiteilijasta, joka hyödyntää teoksissaan

monipuolisesti materiaaleja ja niiden ominaisuuksia osana teosten sisältöä. Eriksonin teoksissa myös litografian tekniikka tulee konkreettisesti näkyväksi osaksi teosta. Hän käyttää taiteen tekemisen välineenä omaa kehoaan ja hyödyntää litografiassa käytettävien kalkkikivien kykyä vastaanottaa ja tallentaa siihen tehtyjä asioita ja käyttää teoksissaan omaa tekemäänsä mustetta. Erikssonin (2019) teoksessa *Two Bodies* on taiteilija hyödyttänyt omaa kehoaan välineenä painaa kuvia kalkkikiven pintaan ja installoinut esille myös litografian prosessissa käytetyt kalkkikivet. Samalla hän myös vertaa prosessia ihmiskehon taipumukseen muistaa ja periä sille aiheutuneita asioita.

Litografian työskentely prosessin aikana oivalsin ylisukupolvisuuden kuvaamisen kannalta hyödyllisiä menetelmiä ja materiaaleja. Nämä oivallukset kuten kerroksellisuus ja teoksen installointi tilaan, jäivät myös osaksi taiteellista opinnäytetyötäni, vaikka en käyttänytkaan litografiaa lopullisessa teoksessa. Tämä päätös liittyi kerroksellisuuteen ja materiaalien ominaisuuksiin. Kuvatessani ylisukupolvisuutta haluaisin korostaa kerroksellisuutta ja tästä johtuen materiaalien läpikuultavuus oli mielestäni teeman käsittelyn kannalta tärkeää. Koin että en pystynyt saavuttamaan haluamaani läpikuultavuutta ja kerroksellisuutta litografiassa käyttämieni materiaalien kautta.

3.1 Taiteellinen prosessi

Taiteellisen työskentelyprosessin aikana kävin lävitse eri materiaali- ja tekniikkakokeiluja. Öljyväreiden kanssa tehdyissä aihetutkimisissa kokeilin maalaus pohjina metallia, plexilasia ja lasia. Litografiassa taas kävin lävitse perinteisten paperien lisäksi ohuita materiaaleja kuten japaninpaperia ja kertakäyttölakanaa. Tekniikka- ja materiaalikokeilujen aikana luonnostellut teokset kokivat muodonmuutoksen kaksiulotteisesta maalauksesta kolmiulotteiseen, tilalliseen installaatioon. Samalla taiteellinen prosessi avasi itselleni uusia tapoja lähestyä ja käsitellä teosten teemoja.

Teossarja *Portraits of losing myself* oli ensimmäisiä tutkielmiani ylisukupolvisen trauman kuvaamisessa taiteen keinoin. Teossarjalla onkin merkittävä rooli

taiteellisessa prosessissani. Ruosteiset pellit muuttuivat osaksi teoskokonaisuutta sen sijaan että olisivat toimineet vain maalaus pohjana. Tämä innoitti pohtimaan materiaalien merkitystä teoskokonaisuudessa.

Portraits of losing myself -teossarjassa vanhat ruostutetut metallilevyt muistuttivat itseäni trauman ja taakkasiirtymien teemasta. Ruosteinen metallipelti on kestävä ja luja mutta samaan aikaan hauras ja herkkä ulkopuolisille vaikutuksille. Pelti jatkaa ruostumistaan ja ruosteiselle pinnalle maalattu kuva saattaa muuttua ajan mukana. Ruosteisella pinnalla on myös vaikutusta siihen, miten sen pinnalle maalattu kuva avautuu katsojalle. Ruoste tuo teokseen hajoamisen ja kulumisen teeman.

Osaltaan *Portraits of losing myself* teoskokonaisuus ja metallin tekniset ominaisuudet muuttivat omaa tapaani lähestyä teosten teemaa. Taiteellisen prosessin aikana aloin pohtimaan ylisukupolvisuuden käsitettä myös materiaalien kautta. Pohdin millaisia ulottuvuuksia teoksiin voi tuoda materiaalin valinnalla. Tämä oli myös syy, miksi ruostutetut pellit karsiutuivat pois lopputyöstä. Ylisukupolvisuus muistuttaa itseäni ajankulumisesta mutta myös historian kerrostumista. Menneiden sukupolvien kokemukset vaikuttavat tuleviin sukupolviin. Päätin kuvata näitä sukupolvien kerrostumia läpikuultavina, lähes aineettomina pintoina.

Halusin korostaa aiheen käsittelyssä kerroksellisuutta. Kerroksellisuudessa materiaalien merkitys nousi tärkeäksi. Aikaisemmin olen hyödyntänyt töissäni kerroksellisuutta lähinnä maalausteknisin keinoin, maalaamalla päällekkäin useita läpikuultavia kerroksia. Miettiessäni teemaa ja teosten materiaaleja, pohdin miten kuvata jotain aineetonta ja tehdä se visuaalisesti näkyväksi.

Ensimmäiset kokeiluni läpinäkyvien materiaalien kanssa tein kirkkaiden pleksilasien kanssa. Teoksissa hyödynsin mahdollisuutta maalata pleksilasin molemmille puolille aikaan saadakseni teokseen lisäsyvyyttä ja kerroksellisuutta. Läpinäkyvät materiaalit kuten pleksilasi tai lasi antavat mahdollisuuden leikitellä kerrostumilla. Läpinäkyvyydestä muodostui prosessin aikana yksi merkittävä kriteeri miettiessäni teoskokonaisuutta. Teknisten

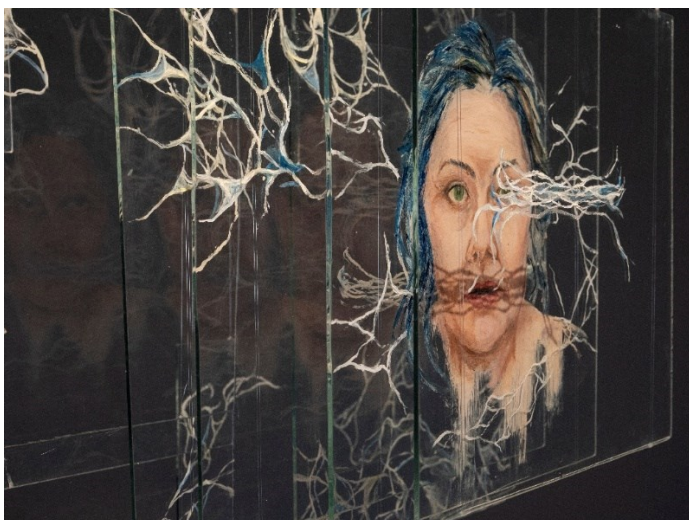
ominaisuuksien lisäksi halusin huomioida materiaalin symbolisen arvon. Pleksilasin sijaan päädyin käyttämään lopullisessa teoksessani materiaalina lasia. Valinta perustui lasin symbolisiin merkityksiin.

Vanhan talon ikkunalasit soveltuivat teemallisesti ylisukupolvisuuden kuvaamiseen. Materiaalina ne kantavat mukanaan palan historiaa ja niissä näkyy elämän jälkiä. Lasi on läpinäkyvyytensä ansiosta aineettoman oloista, vaikka se on käsin kosketeltava kiinteä materiaali. Toisaalta lasi on materiaalina hauras. Sen pinta naarmuuntuu helposti ja jos se hajoaa, on sitä mahdotonta korjata täysin virheettömäksi. Lisäksi ikkunalasi tarjoaa kurkistusaukon, ja samalla se myös sulkee meidät pois. Lasin ominaisuudet ja sen symboliset merkitykset soveltuvat mielestäni hyvin ylisukupolvisuuden kuvaamiseen. Lopulliseen teokseen ikkunalasit eivät kuitenkaan päätyneen sellaisenaan. Alkuperäisessä suunnitelmassani ikkunalasit olisi installoitu esille karmeineen, mutta ylisukupolvisuuden käsitettä pohtiessani koin ikkunankarmit liian rajaaviksi.

Kun lasilevyissä ei ole rajaavaa kehystä, tulee teokseen illuusio ajasta ja jatkuvuudesta. Lasilevyjen heijastavan pinnan ja läpinäkyvyyden takia lasilevyt ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa. Miettiessäni ylisukupolvisuutta ja sen rinnalla kulkevia taakkasiirtymiä halusin lasilevyjen pinnalle jotain, mikä sitoo erilliset kerrokset kuvallisesti yhteen.

Teeman kannalta tärkeäksi nousi myös teoksen esillepano. Läpinäkyvien materiaalien kanssa valo sekä ympäristö vaikuttavat voimakkaasti siihen miltä teos näyttää. Teoksen installointi ilmassa riippuvaksi toi teokseen uusia elementtejä ja ripustukseen liittyvät haasteet toivat teokseen uuden ulottuvuuden. Ripustusta varten rakentamani telineen tarkoitus oli alun perin toimia vain laseja kannattelevana elementtinä. Siitä muodostui kuitenkin näkyvä osa teosta, jonka takia pohdin telineen vaikutusta itse teokseen. Lasilevyjen ripustus ohuilla siimoilla lisäsi ilmavuuden ja jatkuvuuden tuntua. Telineen raskas olemus toi teokseen ristiriitaisuutta, samalla se tuntui sukupolvia kannattelevalta ja yhdistävältä elementiltä, jonka varjossa hauraat sukupolvia kuvaavat lasilevyt leijuvat.

Valaistus vaikutti merkittävästi teoksen visuaaliseen ilmeeseen. Se myös vahvisti teoksen teemallista sisältöä. Valaistuksen aiheuttamien varjojen vaikutuksesta teos laajeni myös ympäristöönsä, sillä limittäin ripustetut lasilevyt heijastivat toinen toisiaan luoden uusia kerrostumia ja ulottuvuuksia teokseen. Heijastusten kautta teokseen rakentui sukupolvien ketju. (Kuva 3 ja 4)

Kuva 3. Perintö 2024, installaatio (kuva Pauliina Runola).

Kuva 4. Perintö 2024, installaation varjoja.

3.2 Materiaalin symbolinen merkitys

Kuten olen edellä kuvannut, teosten materiaalit eivät ole valikoituneet vain niiden fyysisten ominaisuuksien vuoksi, vaan ne ovat samalla osa teosten sisältöä. Vaikka materiaalivalinnoilla on symbolista arvoa, ei niiden ole välttämätöntä avautua katsojalle minkään tutkimuksen kautta. Symbolististen elementtien tai kuvien ymmärtäminen ei ole itsestäänselvyys. Katsojalla ei välttämättä ole symbolismin lukutaitoa. Myös kulttuurisidonnaiset asiat vaikuttavat siihen, miten tulkitsemme sitä mitä näemme. Voisikin puhua materiaalien symbolisesta merkityksestä, jossa katsojalle jää tilaa muodostaa oma tulkintansa.

Vertauskohtana symboliikan käytön vaikeudesta voidaan käyttää symbolien tutkimusta. Symbolien merkitys voi ajan saatossa muuttua. Hakaristi eli svastika on muuttunut onnea tuottavasta symbolista kansallissosialistisen puolueen hakaristiksi. Se esiintyy myös monissa eri kulttuureissa tarkoittaen eri asioita. Kukkiin liittyvää symboliikkaa esiintyy useissa kulttuureissa. Niiden symboliikkaan vaikuttavat alueellisesti myös ilmasto. Myös populaarikulttuuri, kuten elokuvat voivat vaikuttaa siihen, miten tulkitsemme symboleita. (Väisänen, 2023.)

Mielenkiintoinen esimerkki symboliikan käytöstä ja materiaalien käsittelystä löytyy ruotsalaisen itseoppineen taiteilijan Dick Bengtssonin (1936–1989) tuotannosta. Bengtsson esimerkiksi poltti teosten pintaa kuumalla silitysraudalla saadakseen ne näyttämään vanhoilta. Tarkoitus ei ollut kuitenkaan luoda patinaa vaan rikkoa katsojan ennakko-odotuksia. Hän lisäsi myös teoksiinsa symboliikkaa kuten hakaristejä, mutta ei selittänyt tekoaan mitenkään, minkä takia teoksia on tulkittu monilla eri tavoilla. Bengtsson maalasi kopion Edvard Hopperin vuonna 1930 maalaamasta teoksesta *Early Sunday Morning* ja lisäsi teoksen alakulmaan hakaristin. (Valjakka, 2018.)

Bengtssonin tapa käyttää teoksissaan symboleja, paljastamatta kuitenkaan niiden tarkoitusta teoksessa on mielestäni hyvä esimerkki symboliikan käytöstä ja niiden voimasta muuttaa teoksen tulkintaa. Kuten aikaisemmin mainitsin,

hakaristin eli svastikan merkitys on muuttunut ajansaatossa. Bengtssonin teokseen lisäämä hakaristi muuttaa teoksen tunnelman täysin, vaikka sen perimmäinen tarkoitus teoksessa ei paljastu katsojalle. Alkuperäisen teoksen lämmin ja rauhallinen tunnelma on Bengtssonin käsittelyssä muuttunut uhkaavaksi ja kylmäksi.

Taiteellisessa opinnäytetyössäni en kuitenkaan halunnut käyttää symboleita vaan pohdin materiaalien symbolisia merkityksiä teosten sisällöissä. Halusin pitää materiaalien merkityksen helposti lähestyttävällä tasolla, jotta katsojan olisi helpompi reflektoida niitä omien kokemuksensa kautta. Samalla pystyin myös antamaan itselleni mahdollisuuden käsitellä aihetta vapaammin. Koen, että jos olisin sitonut materiaalien tulkinnan symboliikan kontekstiin ja symbolismin tutkimukseen, olisi se pahimmillaan rajoittanut omaa ilmaisua.

Materiaalien symboliset merkitykset vaikuttivat suuresti materiaalivalintoihin. Ruostutettujen metallilevyjen parissa tehdyt oivallukset materiaalien merkityksistä, avasivat uusia tapoja lähestyä ylisukupolvisuuden teemaa. Myös litografian materiaalien symbolisilla pohdinnoilla oli suuri merkitys teeman käsittelyn prosessissa. Pohtiessani materiaaleja ja niiden merkityksiä nousivat lasin symboliikkaan liittyvät tekijät ratkaisevaksi. Lasilevyjen läpinäkyvyys sopi mielestäni täydellisesti ylisukupolvisuuden kuvaamiseen, mutta sen lisäksi lasin symboliikkaan liittyy useita merkityksiä.

Yksi lasin symboleista liittyy sen haurauteen. Esimerkiksi lasipikari symboloi maalaustaiteessa ihmisen elämän haurautta. (Väisänen, 2015, 225). Lasin merkitys omassa teoksessani avautuu vanhojen ikkunalasiensa kautta. Lasi on materiaalina herkkä ja hauras, ikkunalasi kuvastavat samalla itselleni mennyttä sukupolvea. Ne tarjoavat kuristusaukon, samalla ne rajaavat meidät pois. Lasien läpinäkyvyys ja niiden ominaisuus rajata meidät pois symboloi itselleni estettä kohdata ja käsitellä asioita. Katsotaanko ikkunasta sisään vai ulos? Myös lasin ominaisuus heijastaa voi symbolisella tasolla merkitä monia eri asioita. Itselleni tämä merkitsee oman itsensä kohtaamista. Näiden symbolististen merkityksien takia lasi tuntui luonteelta vaihtoehdolta ylisukupolvisuuden käsittelyyn.

4 Lopuksi

Ylisukupolvisuuden teemaa on käsitelty taiteen kentällä laajasti. Perehtyessäni teeman käsittelyyn huomasin ylisukupolvisuuden teeman liikkuvan usein traumaattisten kokemusten ympärillä. Monissa teoksissa ylisukupolvisuus on osa teosten sisältöä, vaikka ne eivät suoraan ole teosten keskiössä. Usein ylisukupolvisuuden ilmiöt ovat vaikuttaneet teosten lähtökohtiin, joko taiteilijan omien kokemusten tai heille kerrottujen tapahtumien kautta. Näin on ollut myös omien teosteni kohdalla. Opinnäytetyössäni ylisukupolvisuudesta halusin lisäksi käsitellä taakkasiirtymien teemaa, sillä se käsittelee ylisukupolvisuuden ilmiöitä laajemmin kuin ylisukupolvinen trauma.

Tutkimuksellisessa opinnäytetyössäni halusin lähestyä teemaa tarinallisuuden kautta. Perehtyessäni aiheeseen löysin yhtymäkohtia tarinan kerronnan, kuvataiteen tekemisen ja kokemisen välillä. Omissa pohdinnoissani huomasin erityisesti taiteen kokemisen ja samalla tunteen välittymisen olevan tärkeässä roolissa. En voi pakottaa katsojaa ymmärtämään omaa teostani juuri niin kuin olen sen itse ajatellut, mutta voin yrittää herättää katsojassa kokemuksen teoksen aiheesta. Katsojan kokemuksen voisikin ajatella olevan tärkeämmässä roolissa kuin teoksen ymmärtäminen.

Teosten teon yhteydessä jouduin pohtimaan myös materiaalien soveltuvuutta taidetyöskentelyyn, mutta lisäksi huomion kohteena oli materiaalien symboliset merkitykset. Symbolisten merkitysten pohtiminen avasi itselleni uusia tapoja taiteen tekemiseen ja teemojen käsittelyyn. Aikaisemmin olen lähestynyt teosten aiheita lähinnä kuvallisen ilmaisun kautta ja käyttänyt maalauksissani symboliikkaa kuvastamaan aineettomia elementtejä. Työskennellessäni taiteellisen opinnäytetyöni parissa aloin kuitenkin lähestymään teemaa myös materiaalin kautta. Materiaalien kautta teeman pohtiminen tuotti uusia näkökulmia ja oivalluksia, jotka avasivat myös uusia näkökulmia teoksen esilläoloon. Taiteellisen työskentelyni aikana kaksiuotteinen kuva muokkaantui tilalliseksi installaatioksi.

Koen, että työskentelyni opinnäytetyön parissa on monipuolistanut omaa työskentelytapani, niin teemojen käsittelyn kuin materiaalin hyödyntämisen suhteen. Aikaisemmin olen keskittynyt öljyväreiden kanssa lähinnä perinteisiin maalaus pohjiin, kuten kankaaseen ja puuhun. Tulevaisuudessa aion jatkaa työskentelyä uusien materiaalikokeilujen parissa sekä hyödyntää teoksissani tilallisia installaatioita. Myös litografian tekniikka tulee jatkossa olemaan osa työskentelyäni.

Opinnäytetyöprosessin aikana pohdin useita eri mahdollisuuksia teeman käsittelyyn. Tutkimukseni ylisukupolvisuudesta tarinan kerronnan kautta toi itselleni uusia näkökulmia taiteen tekemiseen ja se välittymiseen katsojalle. Aiheen parissa työskentelystä luonnoskirjaani jäi pohdintoja ja ideoita, jotka eivät päätyneet varsinaiseen taiteelliseen teokseen. Tarkoitukseni onkin jatkaa ylisukupolvisuuden teeman käsittelyä myös tulevaisuudessa.

Lähteet

Bennett, J. 2005. Empathic Vision, Trauma, and Contemporary Art. California: Stanford University Press.

Erikson, M. 2019. Maria Erikson. Teoksessa: Two Bodies. Viitattu 11.11.2024. <https://www.mariaeriksonartworks.com/two-bodies>.

Hirsch, M. 2008. The Generation of Postmemory. Poetics today. Viitattu 10.09.2024. <https://read.dukeupress.edu/poetics-today/article/29/1/103/20954/The-Generation-of-Postmemory>.

Hänninen, V. 2002. Kalervo Palsa: Toinen tuleminen. Kiasma. Helsinki: Like.

Juusola, A. 2023. Taakka vai turva? Mitä kannan mukana menneiltä sukupolvilta. Helsinki: Kirjapaja.

Mäki, T. 2017. Taiteen tehtävä. Toinen painos. Helsinki: Into Kustannus. E-kirja. Viitattu 03.09.2024. <https://www.suomalainen.com/products/taiteen-tehtava-1>. Vaatii kirjautumisen.

Nykyri, T. 1998. Naisen viha. Saarijärvi: Gummerus. Viitattu 6.9.2024. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/44457>.

Palsa, K. 1970. Kansallisgalleria. Teoksessa: Tonttuleikki. Viitattu 12.11.2024. <https://www.kansallisgalleria.fi/fi/object/599840>.

Saari, J.; Eskelinen, N. & Björklund, L. 2020. Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Uurtimo, Y. 2000. On puhuttava siitä mistä vaikenemme. Martti Siiralan ajatuksia elämästä. Helsinki: Tammi.

Valjakka, T. 2018. Turussa esitellään taiteilija, joka halusi korostaa vapauttaan tekemällä tavallisia töitä ja maalaamalla olohuoneensa lattialla, ei ateljeessa. Viitattu 11.11.2024. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005738032.html>. Vaatii kirjautumisen.

Virtanen, H. 2019. Trauma ja rakkaus eli kuinka selviytyä mahdottomasta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Väisänen, L. 2023. Salaiset symbolit: avain esoterian maailmaan. Helsinki: SKS Kirjat.

Väisänen, L. 2015. Mitä symbolit kertovat: taidetta pintaa syvemältä. Kolmas painos. Helsinki: Kirjapaja.